

Łukasz Albański*

TOREBKA: PŁEĆ I CODZIENNOŚĆ

Wprowadzenie

Damska torebka jest przedmiotem silnie zakorzenionym w symbolicznych, kulturowych i społecznych wyobrażeniach kobiecości. Pojawia się w przedstawieniach symbolicznych postaci kobiecych, jest obiektem żartów, które podkreślają kulturowe różnice między mężczyznami i kobietami, jest przedmiotem, który towarzyszy kobietom na co dzień (wiele z nich nie wyobraża sobie dnia bez niej) i pozwala na dokumentację praktyk życiowych kobiet, projektów i rytuałów.

Erving Goffman wskazywał na torebkę jako przykład terytorium posiadania w *Relacjach w przestrzeni publicznej* (2011). Według niego, ten typ terytorium obejmuje „każdy zbiór przedmiotów, które można powiązać z Ja i rozmieścić wokół ciała, gdziekolwiek ono się znajduje”. Terytorium posiadania zazwyczaj przemieszcza się zatem wraz z właścicielem. Można tutaj wręcz powiedzieć, że torebka jest często postrzegana symbolicznie przez jej właścicielkę jako element kobiecego ciała, a jej brak jest porównywany do utraty ręki. Należy także zauważyć, że dzięki torebce kobiety mogą mieć cały czas przy sobie najważniejsze rzeczy. Goffman określił torebkę jako przedłużenie Ja (*extension of the self*).

Christena Nippert-Eng (1996) wykorzystuje obserwacje Goffmana do określenia torebki jako niezbędnika tożsamości (*identity kit*). Kobiety noszą torebki w przestrzeni publicznej, podczas gdy w przestrzeni prywatnej domu torebki nie są używane. Według niej, wewnątrz torebki wypełniają przedmioty (np. klucze), które są powiązane z życiem prywatnym kobiet, a ich zastosowanie wykracza poza aspekt użyteczności, ponieważ wiele z tych przedmiotów daje możliwość dostępu do prywatnych przestrzeni (np. dom), które nawiązują do tożsamości właścicielki torebki. Jean Claude Kaufmann w socjologicznej monografii torebki *Le sac. Un petit monde d'amour* (2011) przywiązuje dużą uwagę do uczuć właścicielki względem jej torebki, starając

*Łukasz Albański – doktor nauk humanistycznych w zakresie socjologii, Uniwersytet Pedagogiczny im. KEN w Krakowie; zainteresowania naukowe: socjologia etniczności, socjologia wychowania; e-mail: lukasz.albanski@gmail.com

się udowodnić tezę, że wyjątkowość torebki polega na specyfice postrzegania jej przez właścicielkę, czyli ze względu na afirmację wyobrażenia o sobie samej i swojego życia (jest to podkreślone w tytule jego książki). Zarówno Nippert-Eng, jak i Kaufmann twierdzą, że zawartość damskich torebek zawiera w sobie odniesienie do społecznych powiązań, ról społecznych i tożsamości kobiet.

Postrzeganie torebki jako przedmiotu związanego z doświadczeniem i przeżywaniem kobiecości wskazuje na interesujące społeczne konteksty. Po pierwsze, wewnątrz torebki jest przestrzenią intymną, w której znajdują się przedmioty określane jako prywatne i kobiece, służące do pielęgnacji i higieny kobiecego ciała. Badaczki kobiecości uważają, że jedną z ważniejszych kulturowych dychotomii opisu kobiecego ciała jest dystynkcja między wewnątrz i zewnątrz (Nead 1992). Torebka odnosi się symbolicznie do tych kategorii. Jej zawartość nie jest eksponowana publicznie, a dostęp do wnętrza torebki jest silnie usankcjonowany przez społeczne więzi. Wnętrze torebki budzi skojarzenia z intymnością – Sigmund Freud porównał wnętrze torebki do kobiecych genitaliów (Steele, Borrelli 1999, s. 11), a jedna ze słynnych kolekcji luksusowych torebek wprost nawiązuje do metafory kobiecego łona. Po drugie, kulturowe treści dotyczące torebki zawierają odniesienia do dominujących koncepcji płci (Holmes 2007). Odniesienia do tożsamości płciowej są szczególnie widoczne w relacji właścicielki torebki z jej partnerem, kiedy mężczyźni chętnie korzystają z przestrzeni i zasobów torebki, ale niechętnie pomagają w jej noszeniu lub wyciągają z niej potrzebne im rzeczy, odwołując się przy tym do różnicy między płciami. Strach przed torebką jest strachem przed byciem posądzonym o zachowania niemęskie. Jak zauważyła Mary Douglas (1973, s.11), wszelkie zachowania odbiegające od obowiązującej normy wymagają kontroli i represji, nawet w niewinnie wyglądających (*innocent-looking*) codziennych systemach klasyfikacji. Torebka jako przedmiot związany z kobiecością podlega w kulturze euroatlantyckiej wyraźnej stereotypizacji. Po trzecie, posiadanie więcej niż jednej torebki przez kobiety może odzwierciedlać sposób, w jaki kobiety demonstrują kobiecość w otoczeniu (West, Zimmerman 1987). Nippert-Eng (1996, s. 57) zauważa, że amerykańskie kobiety, które pracują w zdominowanych przez mężczyzn zawodach są bardziej skłonne do zamiany torebek na plecaki lub aktówki, aby uniknąć skojarzeń z płcią w miejscu pracy. Większość badaczy jednak podkreśla, że rozmiary torebek i ich zawartość odzwierciedlają zróżnicowane tożsamości i ról społecznych kobiet, wynikające z ich ekspansji w przestrzeni publicznej oraz prywatnych i zawodowych zobowiązań (Holmes 2009, Kaufmann 2011).

Celem artykułu jest przyjrzenie się społecznemu znaczeniu torebki przez

szkiełko codziennych praktyk i zwyczajów, a zatem, jak ujął to Piotr Sztompka (2008, s. 47), „od samego centrum życia społecznego, jakim jest zwyczajna, codzienna, społeczna egzystencja ludzi”. Szczególnie zwrócono uwagę na torebkę jako przedmiot, który jest powiązany z tożsamością właścicielki w kontekście jej codziennego życia. Po pierwsze, może być traktowany jako przedłużenie Ja, ponieważ torebka daje poczucie bezpieczeństwa swojej właścicielce poprzez swoją obecność. Po drugie, torebka może być traktowana jako przedmiot biograficzny, ponieważ występuje on we wspomnieniach kobiet jako ważny przedmiot związany z doświadczaniem przez nie kobiecości w dzieciństwie. Po trzecie, istotnym elementem społecznej wiedzy o torebkach są normy obyczajowe i estetyczne. Dlatego niekwestionowaną obecność torebki w życiu codziennych kobiet należy odnieść do kontekstu kulturowego, żeby wskazać te kontrasty i siły społeczne, które działają na zindywidualizowane wyobrażenia badanych kobiet o ich torebkach.

Metoda

Prezentowany materiał empiryczny w artykule pochodzi z badań, które przeprowadzono w latach 2011-2015. Przez cztery lata przeprowadzono ponad 300 wywiadów swobodnych. W badaniach starano się dotrzeć do zróżnicowanej społecznie i ze względu na wiek grupy kobiet. Dobór próby miał charakter nieprobalistyczny. Ponad 40% badanych kobiet mieści się w przedziale wiekowym 25-35 lat, 30% badanych w przedziale 36-45 lat, 20% badanych w przedziale 16-24 lata i 10% w przedziale 46 i więcej. Ze względu na stan cywilny – 60% stanowią mężatki, około 40% z nich ma dzieci. Zdecydowana większość jest aktywna zawodowo i/lub studiuje – ponad 85%. Próba była terytorialnie ograniczona do Województwa Małopolskiego. 60% badanych kobiet pochodzi z miejscowości podkrakowskich, podczas gdy 40% badanych mieszka w Krakowie.

W artykule wskazano na podstawowe znaczenia torebki, które pojawiły się w wypowiedziach badanych kobiet. Materiał ma charakter opisowy i służy do uchwycenia doświadczenia kobiet z torebkami w kontekście codziennych zwyczajów i praktyk. Poszczególne kategorie są ilustrowane przykładowymi wypowiedziami badanych.

Torebka jako atrybut kobiecości

„Możesz rozstać się z mężem, ale z torebką nigdy.” W ten sposób paryski *Journal des Dames et des Modes* uchwycił przemiany obyczajowe i podkreślił znaczenie torebki jako atrybut kobiecości na początku XX wieku (Johnson 2002, s. xxii). Istniejące monografie silnie akcentują rolę torebki w historii emancypacji kobiet (Johnson 2002, Wilcox 2008). Jej kształt, pojemność

i zakres możliwości użytkowania zmieniał się wraz z społeczną ekspansją kobiet, zaspokajaniem potrzeb i sposobami wyrażania swojej tożsamości. Od XIX wieku torebka będzie coraz silniej sfeminizowanym przedmiotem, podczas gdy mężczyźni będą wypychać swoje kieszenie, jak ujęła obrazowo transformację rodzajową torebki Anne Johnson (2002), autorka monografii *Handbags: The power of the purse*. Inna autorka zauważa, że angielski termin *handbag*, za pomocą którego współcześnie określa się torebkę, jeszcze na początku XX wieku był używany do opisu męskiego bagażu podręcznego (Timmons 2003).

W XX wieku torebka zyskała swoje symboliczne znaczenie jako atrybutu kobiecości. Towarzyszyło temu wyeksponowanie dwóch wymiarów torebki: tego, co zbiorowo akceptowane i pożądane, a przez to kulturowo zobiektywizowane (praktyczne zasady użytkowania torebek i normy estetyczne) z tym, co indywidualne i wyjątkowe, a przez to odczuwane jako subiektywne (zindywidualizowany gust właścicielki torebki). W latach 60. XX wieku poradniki dla kobiet opisują torebkę jako niezbędny dodatek do ubioru. Jednocześnie formułują ogólne zasady użytkowania torebki i ustalają niezbędny kanon torebek dla ich właścicielek. Christian Dior (1954, s. 38-39) zalecał, żeby każda dama zmieniała torebkę dwa razy w ciągu dnia. Według niego, odpowiednia torebka na dzień była większa i możliwie prosta, a torebka na wieczór – mała, ale bardziej ekstrawagancka. Dior przestrzegał przed zbytnim upychaniem rzeczy w torebce. Genevieve Antoine Dariaux (1964, s. 2) wymieniła cztery podstawowe torebki, które każda dama powinna mieć w swojej kolekcji: dużą torebkę podróżną (najlepiej marki *Hermès*), zapinaną na klamrę lub zamek, czarną, ze skóry cielęcej codzienną torebkę, wieczorową torebkę z jedwabiu, atłasu lub aksamitu oraz osobną torebkę na lato o beżowym kolorze. Dariaux zwracała uwagę na wiedzę o użytkowaniu torebki w określonym kontekście społecznym, która powinna wyróżniać elegancką kobietę. W 1956 roku słynne zdjęcie Grace Kelly na okładce magazynu *Life*, na którym zasłaniała swój brzemienny brzuch torebką francuskiej marki *Hermès*, jest przywoływane jako jeden z pierwszych uchwyconych przez opinię publiczną przykładów utożsamiania torebki z jej właścicielką (Johnson 2002, s. xvi). Na skutek medialnej sensacji model torebki nazywanej wcześniej po prostu *Hermès Haut a Courroies* (produkowany od lat 30. XX wieku) zyskał ogólną rozpoznawalność jako torebka Grace Kelly. Związek między właścicielką i torebką został zauważony przez specjalistów od reklamy, którzy zaczęli podkreślać w swoich przekazach poczucie wyjątkowości, wpisane w kulturowy kontekst pożądanych kobiecych biografii i karier (np. kolekcje dedykowane Jane Birkin czy księżnej Dianie).

W XX wieku torebki stały się widoczne i niezbędne. Zwiększyła się ich

pojemność i pojawiły się praktyczne rozwiązania, które były dostosowane do codziennych zajęć i potrzeb kobiet. Torebka wpisywała się w społecznie akceptowane role kobiece i jednocześnie stała się symbolem odrębności świata kobiet od świata mężczyzn. Pierwsze dowcipy o torebkach zwracały uwagę na rozmiar torebki i zwiększające się potrzeby kobiet, które były zestawione najczęściej z minimalizmem kieszeni mężczyzn (Johnson 2002, s. xxii). Sfeminizowana torebka stała się symbolem różnicy między męskością i kobiecością.

Torebka jako przedmiot związany z kobiecością

Zdecydowana większość badanych kobiet uważa, że torebka jest przedmiotem, który jest niezbędny każdej kobiecie. Niektóre badane podkreślają znaczenie torebki w ich życiu niezwykle entuzjastycznie jako przedmiot, który pozwala im wyrażać samą siebie i ich kobiecość. Inne badane doceniają praktyczne zastosowanie torebki w ich życiu. One bardziej są skłonne do mówienia o pewnym przyjętym normatywnie wzorze, który wpisuje się w szerszy kulturowy kontekst relacji kobieta-torebka jako coś normalnego, ogólnie przyjętego, rutynowego, a zatem oczywistego i niepodważalnego. Większość badanych kobiet jest przekonana, że plecak lub torba na laptopa nie są substytutami torebki.

Torebka jest nierozłącznym elementem kobiety, wręcz symbolem kobiety. Kobieta zawsze powinna mieć przy sobie torebkę, niekoniecznie jakąś wielką, ale małą na pewno. Ja nie mogłabym chodzić w plecaku. Bez torebki wygląda się niekobieco (Wanda 65 lat).

Podczas wywiadu pytano badane kobiety o ich opinie na temat męskich toreb. Badane zastrzegały, że nie mają nic przeciwko męskim torbom (zazwyczaj odwołując się do wymiaru praktycznego torby – przechowywanie osobistych rzeczy), ale jednocześnie podkreślały symboliczną granicę między męskimi torbami i damskimi torebkami, która nie powinna zostać przekroczona. Poproszone o sprecyzowanie odpowiedzi o różnicę między torbami, badane wskazywały na estetykę takiej torby czyli materiał, kolor i kształt torby/torebki. W wielu narracjach pojawiło się ponadto podkreślenie znaczenia torebki jako atrybutu kobiecości; normy, która reguluje, na ile męska torba jest akceptowana.

Mężczyźni również posiadają kilka niezbędnych rzeczy [...] które nie wyglądają estetycznie [kiedy są] upchane w kieszeniach spodni. Dlatego też, nie mam nic przeciwko męskim sakiewkom [...] Nie uważam takiego dodatku za ujmujący męskości pod warunkiem, że torba nie wygląda jak damska (Anna 42 lata).

Szczerze powiem, że mi się podobają, oczywiście, jeżeli nie są zbyt kobiece. Taka

męska torba powinna być tylko i wyłącznie w kolorze czarnym lub szarym (Kamila 21 lat).

Podczas wywiadów zwrócono uwagę badanych na kwestię, czy mężczyźni oferują im pomoc w niesieniu torebki, kiedy jest ona ciężka lub znajdują się w niej rzeczy mężczyzn. W narracjach badanych kobiet pojawiło się wyraźne odwołanie do normy, która postrzega noszenie torebki przez mężczyznę jako problematyczną, ponieważ odnosi się ona do kontekstu, który określa go jako niemęskiego ze względu na orientację seksualną lub podporządkowanie kobiecie. Niektóre z badanych przyznały, że wolą zaoszczędzić wstydu swojemu partnerowi, dlatego nigdy nie proponują, aby mężczyzna nosił ich torebkę. Poza tym uważają, że torebka jest zbyt osobistym przedmiotem, aby powierzać ją innym osobom. Na sugestię o ciężar torebki badane odpowiadają, że skoro same tyle do torebki włożą lub godzą się, aby inni oddali rzeczy na przechowanie, to jest dla nich zrozumiałe, że same muszą ją dźwigać.

Mój mąż na początku naszej znajomości kilkakrotnie proponował mi tego typu pomoc, ale odmówiłam [...] Noszenie torebki powinno sprawiać kobiecie przyjemność. Mężczyźni powinni pomagać kobietom, ale w noszeniu toreb z zakupami (Beata 32 lata).

Jeśli mam masę zakupów, [chłopak] woli wybrać siatki niż torebkę. Wcale mu się zresztą nie dziwię. Facet, który nosi moją torebkę, zawsze wydawał mi się taki... Zdominowany może? Nie wiem, po prostu wolę nosić ją sama (Magda 29 lat).

Kolejna grupa badanych kobiet oddaje w wyjątkowych sytuacjach swoją torebkę mężczyźnie, ale robią to niechętnie, ponieważ widzą, iż mężczyźni mają problem z akceptacją tej sytuacji, że niosą ich torebki.

Bardzo rzadko się na to zgadza [żeby ponieść torebkę]. Uważa, że mam w niej pełno niepotrzebnych rzeczy, więc jak nie umiem zabrać tego, co mi potrzeba, to mam sobie dźwigać. Chyba, że już jest tam coś naprawdę dla niego cennego i ciężkiego, to po błaganiach, żeby ją na chwilę poniósł, zgadza się (Anna 40 lat).

Pozostałe badane odpowiadają, że ich partnerzy biorą torebkę zawsze, kiedy ich o to poproszą. Ta grupa badanych podkreśla wyjątkowość swoich partnerów na tle innych mężczyzn.

Kilka lat temu, jak byliśmy jeszcze parą narzeczonych [...] powiedział mi, że naprawdę wszystko byłby w stanie dla mnie zrobić, ale na pewno nigdy nie będzie nosił mojej torebki. Twierdził, że nie ma chyba nic gorszego dla faceta, jak noszenie torebki kobiety [...] Mój mąż chyba zapomniał o tym co kiedyś mówił, już nigdy więcej tego od niego nie słyszałam, a moją torebkę i tak nosił, i wcale nie okazywał wstydu z tego powodu. Z pewnością są tacy mężczyźni, którzy odmawiają

kobietom tej przystugi, ponieważ zwyczajnie obawiają się, że zostaną przez innych wyśmiani i zaszufładowani właśnie jako „pantoflarze”, jest im wtedy bardzo wstyd, a szczególnie, gdy patrzą inni mężczyźni. Ale na pewno jest również i wielu takich mężczyzn, jak mój mąż, którzy może i czasem dużo mówią, ale w efekcie i tak noszą torebki swoich kobiet (Katarzyna 28 lat).

Niektóre badane podkreślały zmianę zachowania u ich partnerów w zależności od trwania związku. Wydaje się, że jedną z możliwych interpretacji zachowania mężczyzn jest ich pozycja w związku. W okresie narzeczeństwa/początku związku są bardziej skłonni do negocjacji i rozpraszania różnic między partnerami na rzecz demonstrowania gotowości do poświęceń dla partnerki, podczas gdy rosnąca pewność siebie sprzyja powrotowi do kulturowo dominujących schematów męsko-kobięcych relacji.

No muszę powiedzieć, że zdarza się to sporadycznie [propozycja poniesienia torebki] [...] Raz byliśmy na romantycznej kolacji we dwoje [...] właśnie wtedy niósł mi torebkę jak za czasów narzeczeństwa. Wtedy często to robił (Anna 35 lat).

Torebka jako przedmiot biograficzny

W narracjach badanych kobiet pojawiają się wspomnienia pierwszej torebki. Wydaje się, że dla wielu badanych ich pierwsza torebka jest utożsamiana ze zmianą patrzenia na samą siebie. Badane wskazywały, że czuły się bardziej kobieco (dojrzałe), nawet jeśli (jak niektóre z nich dodają ze śmiechem) wewnątrz torebki wypełniały wtedy słodyczne i zabawki. Znaczące jest, że zdecydowana większość badanych jest w stanie opisać swoją pierwszą torebkę w detalach i okoliczności, w których ją dostały. Niektóre badane zdecydowały się zachować swoje pierwsze torebki jako ważną w ich życiu pamiątkę.

To zabawne wracać do czasów, kiedy było się jeszcze małą dziewczynką. Doskonale pamiętam moją pierwszą torebkę, dostałam ją od mojej cioci. Miałam wtedy prawie siedem lat. To było wielkie wydarzenie dla mnie. Nie musiałam już nosić torebki mamy, pożyczać od koleżanek, wreszcie miałam swoją. Czułam się ważna i prawie dorosła, to nic, że wrzucałam do torebki zabawki, kredki itp., ale ona była moja, tylko moja (Anna 35 lat).

Według badanych kobiet torebki były ważnym elementem podczas odtworzenia dorosłych ról kobiecych w zabawie. Jedna z uczestniczek wywiadów stwierdziła, że zawsze przypadała jej rola nauczycielki, ponieważ jako jedna z nielicznych dziewczynek miała torebkę, w której nosiła przybory szkolne i książki. W narracji Agaty (20 lat) pojawiają się kluczowe konteksty – odświeżności, zabawy i dorosłości dla zrozumienia symbolicznej roli torebki w dzieciństwie:

Pierwszą torebkę kupiła mi babcia na odpuście pod kościołem, sama sobie ją wybrałam. Była cała biała i miała taką kolorową broszkę. Taka filigranowa torebka [...] Byłam bardzo zafascynowana, planowałam co będę w niej nosić... Z czym ją skompletuję. Pierwsza torebka spełniała moje wyobrażenia torebki, którą chciałam mieć, bo sama sobie ją wybrałam. Była śliczna i taka o jakiej chyba każda dziewczynka w tym wieku i w tamtym czasie marzyła. Moja torebka była bardzo elegancka i pamiętam, że nosiłam ją podczas rzucania kwiatków na procesjach. Pamiętam, jak mama ubierała mi wówczas góralski strój, plotła mi z włosów długą warkocz i obowiązkowo ubierałam do tego moją torebkę, czułam się wtedy naprawdę bardzo wyjątkowo, tak trochę dorosłej... elegancki strój, torebka z której byłam bardzo dumna... tak! To było coś [uśmiech]. Zanim nie miałam swojej torebki, torebki mamy były takim czymś... o czym marzyłam. Zawsze chciałam mieć, ale nie była mi jeszcze potrzebna. Czasami mi się zdarzyło podebrać mamy torebkę wtedy ją przymierzałam, oglądałam się w lustrze i chodziłam po domu udając, że tak powiem, dorosłą kobietę [...] Najczęściej [używałam mamy torebkę] podczas zabawy lalkami, kiedy opiekując się lalką wychodziłam na spacer, na zakupy, to jako „dorosła” kobieta pasowało mieć torebkę, żeby chociażby zapakować zakupy. Pamiętam, jak przychodziły do mnie koleżanki i bawiłyśmy się w pokazy mody. Wtedy ubierałyśmy na siebie różnego rodzaju szale, apaszki, kapelusze i oczywiście torebka była wówczas niezbędna.

Niektóre badane przyznają, że ich stosunek do własnych torebek jest wynikiem wzorów, jakie wyniosły z rodzinnego domu. Torebki mam i babć zapadły badanym głęboko w pamięci, dlatego starają się do pewnego stopnia odtworzyć torebki bliskich im kobiet we własnej kolekcji. Lidia (26 lat) opowiada o bliskiej relacji między nią i mamą następująco:

Od dziecka lubiłam się stroić, zakładać ubrania i buty mojej mamy. Zawsze [mama] była bardzo elegancka. Dlatego pierwsze torebki, które dostałam na własność pochodziły z jej szafy [...] Moja mama zawsze była dla mnie uosobieniem kobiecości. Podziwiałam ją. Zawsze podpatrywałam jak się maluje, jak układa włosy. W jej torebce zawsze było pełno skarbów. Perfumy w wymyślnych flakonikach, które często wąchałam, czasem mama pozwalała mi ich używać, na jakieś wyjątkowe okazje rzecz jasna. Miała dużo kosmetyków, szminek w różnych odcieniach, ale to co najlepiej pamiętam, to saszetka na wizytówki, których miała setki.

W narracjach badanych obecne są także inne kobiety. O ile dorosłe kobiety były wzorem do naśladowania w zabawach badanych, to starsze siostry, kuzynki i koleżanki były ważną grupą odniesienia dla badanych podczas zabaw. Ich torebki bywały przedmiotem zazdrości. Jednym z najczęściej przywoływanych emocji we wspomnieniach badanych było poczucie dumy z posiadanej torebki w kontekście zaprezentowania swojej torebki

przed innymi dziewczynkami. Brak torebki wpływał na poczucie relatywnej depriwacji badanych. Inną grupą, która kształtowała wyobrażenia o torebce we wspomnieniach, byli chłopcy. Typowy obraz chłopca ze wspomnień jest oparty na dychotomii – nieposiadający torebki. Chłopcy bywają często przedstawieni jako ci, którzy fizycznie zagrażali torebkom dziewczynek i przed którymi trzeba było te torebki bronić.

Przywołane wspomnienia badanych kobiet z dzieciństwa zazwyczaj kończyły się wyraźnym odwołaniem do stwierdzenia, że torebka jest atrybutem kobiecości. Powszechną była obserwacją z dzieciństwa wśród badanych, że wszystkie dorosłe kobiety miały swoje torebki. Podpatrując ich zachowanie, badane nabywały wiedzy o torebce i jej użytkowaniu, jak i podlegały subtelnemu oddziaływaniu norm estetycznych, które kształtowały ich własne gusty. Katarzyna (28 lat) ujęła to następująco:

Torebka zawsze kojarzyła mi się z dorosłością, dlatego, że widziałam ją u babci, mamy, cioci, starszej siostry. Wszystkie kobiety z mojego najbliższego otoczenia miały choć jedną torebkę... Torebkę mojej mamy i innych dorosłych kobiet, wspominam jako coś, co świadczyło o powadze danej kobiety i jej elegancji.

Poczucie bezpieczeństwa

Torebka jest postrzegana przez zdecydowaną większość badanych kobiet jako niezbędną rzecz, bez której ich dzień byłby trudniejszy, ponieważ zostałyby pozbawione przedmiotów codziennego użytku. W wielu narracjach pojawiały się następujące stwierdzenia, że badane czułyby się bez torebki jak bez ręki, czułyby, że czegoś im brakuje lub miałyby uczucie, że są niekompletne. Niektóre badane przyznają, że czasami pojawia się niepokój związany z możliwością utraty torebki lub pozostawienia jej bez opieki. Inne mają nawyk trzymania torebki blisko siebie (np. na kolanach), co czasami zwraca uwagę otoczenia lub irytuje ich mężów.

Podczas wywiadów pytano badane, czy mają doświadczenie zwyczajnego dnia (w pracy, na uczelni, w szkole itp.) bez torebki. Zdecydowana większość badanych zaprzeczyła. Dla wielu badanych taka sytuacja wydaje się wręcz nieprawdopodobna. Lidia (26 lat) ujęła to następująco:

Dzień bez torebki?! Nigdy nie miałam takiego doświadczenia. Możesz zapomnieć swój telefon komórkowy, klucze, nawet portfel... ale torebkę?! Nigdy! Moi znajomi często żartują ze mną, że moja torebka jest moim drugim domem. Wewnątrz mojej torebki można znaleźć wszystko...

Badane często żartowały, że dzień bez torebki dla kobiety przypominałby koszmar senny, w którym nic nie jest na swoim miejscu i niczego nie można odnaleźć, a przetrwanie takiego dnia musiałoby być niezwykle

trudne. Ich obawy potwierdzają uczestniczki wywiadów, które mają doświadczenie dnia bez torebki. Lena (31 lat) wspomina negatywne emocje, które towarzyszyły takiej sytuacji:

Czułam się jak bez swojej prawej ręki! Nie miałam przy sobie najpotrzebniejszych rzeczy, nawet komórki. Byłam poirytowana faktem jak mogłam o niej zapomnieć, dlatego po godzinie wróciłam się po nią do domu. Koleżanki były bardzo zdziwione. Nawet niektóre z nich oferowały mi zawartość swoich torebek, ale to nie to samo!

Badane, które doświadczyły dnia bez torebki, wskazują na określone zachowanie swoich koleżanek z pracy. Inne kobiety postrzegają brak torebki jako sytuację wyjątkową i przykrą dla rozmówczyni, dlatego oferują swoje wsparcie. Wszystkie badane zdecydowały się wrócić po torebkę do domu, ponieważ, jak stwierdziła Anna (42 lata), nie mogła nawet sobie wyobrazić, jak mógłby ten dzień dalej wyglądać. Bez torebki nie mogła skupić się na pracy. Ich doświadczenie utwierdziło je wręcz w przekonaniu, że torebka czyni kobietę.

Społeczne powiązania

Wnętrze torebki jest przestrzenią społeczną, w której powtarzalność i uporządkowanie życia codziennego właścicielki torebki przenika się z sytuacjami wyjątkowymi i zmianami w jej życiu. W zdecydowanej większości przypadków, kiedy w torebce znajdowały się przypadkowe przedmioty, nie należały one do rozmówczyni (lub zostały zakupione dla innych osób). Wydaje się, że szczególne zmiany w torebce kobiety pojawiają się wraz ze zmianą jej stanu cywilnego i posiadaniem dzieci. Chociaż niektóre badane narzekają, że odkąd w ich życiu zaszły rodzinne zmiany i są zmuszone do noszenia zdecydowanie większej liczby przedmiotów w swoich torebkach, to jednak wiele z nich wskazuje na odpowiedzialność za „zaopatrzenie torebki” pod kątem potrzeb domowników. Beata (32 lata) ujmuje to następująco:

Kiedy wyszłam za mąż i urodziłam dzieci, stałam się odpowiedzialna nie tylko za siebie. Muszę mieć przy sobie rzeczy, które zapewnią moim bliskim komfort i bezpieczeństwo. Moja torebka stała się metaforycznym domem. Cieszę się, że gdy moje dzieci lub mąż czegoś potrzebują, mogę z uśmiechem i, nie ukrywając, z dumą, wyciągnąć tę rzecz z torebki.

Na zewnątrz torebka (w odróżnieniu od jej wnętrza) jest wystawiona na ekspozycję społeczną. Mężczyźni zauważają, że kobiety nie rozstają się z torebkami i przyzwyczajają się do obecności torebki (także w pewien sposób do dostępności jej zawartości). Dla dzieci torebka ich mamy jest magazynem przechowywanych słodyczy i zabawek. Wnętrze torebki jest jednak przestrzenią prywatną i intymną, do której dostęp jest ograniczony. Niektóre badane wspominają o wyjątkowym doświadczeniu, jakim było szperanie

we wnętrzu torebek mam i babć. Podczas eksploracji zawartości torebek odkrywały tajemniczy świat dorosłych kobiet. Z obecnej perspektywy postrzegają te doświadczenie jako kłopotliwe; mimo że były to przecież torebki najbliższych im osób, mają poczucie naruszenia ich prywatności. Niektóre z badanych dość kategorycznie wypowiadają się o możliwości, żeby najbliżsi mieli dostęp do wnętrza ich torebki np. Agnieszka L. (34 lata) *moja torebka, mój teren – mężczyznom i innym członkom rodziny wstęp wzbroniony!*

Badane wskazują na częste doświadczenie z bliskimi im mężczyznami, którzy nawet zachęcani przez właścicielkę torebki do zajrzenia do wnętrza torebki i wyciągnięcia potrzebnego im przedmiotu, często rezygnują. Wolą przynieść torebkę do właścicielki. Agnieszka (34 lata) żartuje, że jej torebki pilnują chochliki, które uniemożliwiają jej mężowi znalezienie żadnego przedmiotu w jej torebce: *Mój mąż nie lubi zaglądać do mojej torebki, gdyż mimo posiadanej wiedzy o hierarchii panującej w torebce, nie może niczego znaleźć. Jak by tam mieszkaly chochliki, robiące psikusy... i wszystko przed nim chowały.* Katarzyna (28 lat) mówi wręcz o awersji męża do sięgania po rzeczy z jej torebki: *Mój mąż się jej [torebki] boi, a dokładnie jej zawartości. Woli w niej nic nie szukać.*

W narracjach badanych kobiet można dostrzec pełne sprzeczności zachowanie mężczyzn. Mężczyźni często wypominają badanym, że wnętrze ich torebki jest pełne niepotrzebnych rzeczy, w torebkach panuje chaos, albo żartują, że wnętrze torebki przypomina czarną dziurę. Nie przeszkadza im to jednak prosić swoje partnerki o przechowanie osobistych rzeczy lub być przekonanym, że badane mają wszystkie te rzeczy w torebce, które potrzebują w danej chwili. Agnieszka (34 lata) i Magdalena (32 lata) opisują zachowanie mężczyzn następująco:

Mój mąż o mojej torebce: „po co ci tyle tego”, mnóstwo z pozoru niepotrzebnych rzeczy. Do momentu [kiedy coś potrzebuje]: „Kochanie masz może długopis? Kochanie masz może chusteczki? Kochanie masz może torbę na zakupy? Możesz gdzieś to schować?”

Ogólnie nie mam nic przeciwko [żeby mąż wkładał swoje rzeczy na przechowanie do torebki]. Tylko idąc gdzieś, co chwilę on czegoś potrzebuje, jak nie telefon, to portfel i tak w kółko... Wszystko by było w porządku gdyby nie to, że potrafi na środku ulicy potrzebować akurat telefon [...]. Więc wyobraź sobie mnie stojącą na środku ulicy i przegrzebującą całą swoją torebkę za jego telefonem, którego tak bardzo potrzebuje w danej chwili.

Torebki kryją w swoim wnętrzu romantyczne historie (np. listy miłosne od chłopaka, obecnie męża) i miłosne rozczarowania (krawat chłopaka, który nie odwzajemnił uczuć uczestniczki wywiadu). Czasami można odnaleźć

w nich przedmiot o charakterze sentymentalnym (talizmany na szczęście od rodziny – szczególnie dzieci – i przyjaciół). Pomimo że większość badanych mogłaby się zgodzić z wypowiedzią Katarzyny (27 lat): *kiedy myślę o swojej torebce, to mam wiele miłych wspomnień* (randki i romantyczne chwile ze swoim chłopakiem), to przeważa opinia wśród badanych, że torebki pozwalają im zarządzać relacjami z innymi na co dzień, wywiązywać się ze swoich postrzegany jako podstawowe ról – matki i żony, ratować innych w potrzebie itp. Badane podkreślają zatem praktyczny wymiar torebki w interakcjach z ich najbliższym otoczeniem.

Torebka jako świat osobistych doświadczeń

Torebka jest określana jako uniwersalna towarzysząca codziennych spraw w życiu kobiety i atrybut kobiecości. Nie oznacza to jednak, że wszystkie torebki są takie same. Badane kobiety postrzegają swoje torebki przez pryzmat uzewnętrznienia tożsamości indywidualnej. Wiele z nich określa zakup ulubionej torebki w kategoriach „miłości od pierwszego wejrzenia”. W narracjach ten niezwykle moment, kiedy rozmówczynie zauważa wymarzoną torebkę, jest opisany przez nagłe uczucie euforii, impuls natychmiastowego zakupu, zachwyt, przekonanie, że ta torebka została zrobiona z myślą o niej. Badane podkreślają, że często dla tej torebki złamały swoje reguły dotyczące zakupów.

To był jednorazowy występ. Dostrzegłam w butiku piękną torebkę koloru écru, połyskująca w słońcu... Była piękna. Moja pierwsza myśl była taka, że szybko skoczę do mieszkania po pieniądze, ponieważ nie byłam przygotowana na taki wydatek wychodząc z domu. Z drugiej strony pomyślałam, a jeśli nie zdążę i ktoś mi ją wykupi? Postanowiłam wówczas, pierwszy raz w swoim życiu, pożyczyć pieniądze. Dobrze, że była ze mną na zakupach moja znajoma, która udzieliła mi pożyczki (Iwona 30 lat).

Zakup ulubionej torebki jest wyjątkowym wydarzeniem w biografii badanych. Torebka jest przedmiotem osobistym, wizytówką właścicielki, dlatego przy jej zakupie nie można iść na kompromis. Przy zakupie torebek jednak obowiązują reguły. Większość badanych nie chciałoby mieć torebki, która byłaby zbyt ekskluzywna (badanej nie byłoby na nią stać), modna (ale nie w guście badanej) albo zbyt ekstrawagancka (wyróżniająca się, ale nie dopasowana do badanej i jej garderoby). Jak podkreślają badane, zakup ulubionej torebki jest wyjątkowy, ponieważ nie podlega zwykłym regułom zakupu torebki.

Podczas wywiadów zapytano badane o nieudany zakup torebki. Okazało się, że taka sytuacja zdarza się rzadko, ponieważ większość zakupów torebki jest przemyślana pod kątem potrzeb i intuicji badanych. Zakup torebki

podlega także przywołanym wyżej regułom. W wymienionych przypadkach nieudanego zakupu torebki przez badane można dostrzec dwie sytuacje: nieudana transformacja wizerunku badanej (kiedy pod wpływem impulsu chciały zmienić swój dotychczasowy styl ubierania) lub namowy otoczenia (kiedy ulegały wpływom innych osób na podjęcie szybkiej decyzji). Konkluzja zawsze odnosiła się do sprzeczności między zakupioną torebką a gustem badanej (określanym przez badane jako moja „szafa”). Torebki często były ofiarowane innym kobietom. Jest to jedna z niewielu sytuacji, o jakich wspominają badane, kiedy torebka jest oddawana lub pożyczana innym kobietom (inny przypadek to obdarowywanie swoich córek). Według większości badanych, torebka jest zbyt osobistym przedmiotem, aby pożyczać ją koleżankom lub wymieniać się między sobą raz na jakiś czas (ewentualnie badane mogłyby pożyczyć torebki, które są używane odświętnie). Badane utożsamiają się ze swoimi torebkami i są identyfikowane przez swoje otoczenie. Siłę tych relacji można odnaleźć w narracji Agaty (22 lata):

Pamiętam, że po śmierci babci, [babcia mieszkała] w podkrakowskiej wsi, trumna leżała w domu i ciocie włożyły babci do trumny jej ulubioną torebkę, a w niej chustkę na głowę na zmianę i bodajże cukierki. Kiedy zapytałam dlaczego tak, po prostu odpowiedziały, że babcia, na wyjścia, nie rozstawiała się z torebką.

Podsumowanie

Działania aktorów w życiu społecznym odbywają się w ramach danych przestrzeni. Torebka jest przykładem terytorium egocentrycznego, do którego jej właścicielki przypisują sobie prawo i do którego wyznaczają dostęp innym (Goffman 2011). Po pierwsze, torebka jest stale obecna w codziennym życiu kobiet, dzięki niej osobiste rzeczy właścicielki są zawsze przy niej, kiedy ich potrzebuje. Zachowania wokół torebki wydają się być rutynowe i nawykowe. Pozwalają na wykształcenia poczucia kontroli nad codziennym życiem. Dla wielu badanych dzień bez torebki oznaczałby poważne komplikacje. Torebka jest wpisana w sposób życia kobiet, który obejmuje typowe praktyki w życiu prywatnym, rodzinie, pracy czy na uczelni. U podstaw fenomenu społecznego torebki znajduje się nie tylko jej obecność w we wszelkich sytuacjach spotykanych w życiu codziennym, ale pojawia się swoista więź między właścicielką a jej torebką, która ma wymiar intymny. Niektóre badane są skłonne określić udany zakup torebki w kategoriach „miłości od pierwszego spojrzenia”.

Po drugie, w wypowiedziach badanych o torebkach można zauważyć tendencję do formułowania wyraźnych, akceptowanych i oczekiwanych społecznie sposobów autopercepcji kobiet. Szczególną rolę pełnią tutaj wspomnienia z dzieciństwa. Wypowiedzi badanych wskazują na torebkę jako

przedmiot socjalizacji do ról kobiecych, symbol przejścia między dziewczynką a kobietą, kształtowanie preferencji przez wzory osobowe oraz przedmiot pożądania i podziwu wśród dziewczynek.

Po trzecie, w narracjach badanych można dostrzec próby wpływania mężczyzn na zawartość torebki ich partnerki poprzez sugestie, komentarze, żarty i okazywanie irytacji. Według badanych, pomimo okazywania niechęci do torebek, ich partnerzy nie są bynajmniej powściągliwi, aby prosić je o przechowywanie swoich rzeczy w torebce lub korzystać z jej zasobów podczas wspólnych wypraw do miasta. Niektóre z badanych podkreślały, że torebka daje im przekonanie o przewadze nad mężczyznami, ponieważ to oni są zmuszeni prosić je o dostęp do torebki i możliwość wykorzystania jej zasobów.

Po czwarte, torebka jako osobisty przedmiot sprzyja zindywidualizowanemu różnicowaniu doświadczeń kobiet. Badane wskazują, że torebka jest typowo kobiecym przedmiotem, ale jednocześnie podkreślają, że torebki różnią się między sobą, ponieważ wpisują się w ich osobistą biografię i indywidualny gust.

Literatura

- DARIAUX G. A. (1964), *A Guide to Elegance: For Every Woman Who Wants to be Well and Properly Dressed on All Occasions*, Doubleday & Company, New York.
- DIOR C. (1954), *The Little Dictionary of Fashion: A Guide to Dress Sense for Every Woman*, Cassell, London.
- DOUGLAS M. (1973), *Rules and Meaning: The Anthropology of Everyday Knowledge*, Penguin Harmondsworth.
- GOFFMAN E. (2011), *Relacje w przestrzeni publicznej*, PWN, Warszawa.
- JOHNSON A. (2002), *Handbags: The Power of the Purse*, Workman Publishing Company, New York.
- HOLMES M. (2007), *What Is Gender? Sociological Approaches*, Sage, Thousand Oaks.
- HOLMES M. (2009), *Gender and Everyday Life*, Routledge, New York.
- KAUFMANN J. C. (2011), *Le sac. Un petit monde d'amour*, JC Lattès, Paris.
- NEAD L. (1992), *Female Nude: Art, Obscenity and Sexuality*, Routledge, London.

- NIPPERT-ENG C. (1996), *Home and Work. Negotiating Boundaries Through Everyday Life*, Chicago University Press, Chicago.
- STEELE V., L. BORRELLI (1999), *Handbags: A Lexicon of Style*, Random House, New York.
- SZTOMPKA P. (2008), *Życie społeczne – temat najnowszej socjologii*, [w:] *Socjologia codzienności*, red. P. Sztompka, M. Bogunia-Borowska, Znak, Kraków, s. 15-52.
- TIMMONS H. (2003), *A History of Handbags from the 14th Century to Present Day Handbag Designers*, http://henriettashandbags.com/a/_history_of/_handbags.html [data dostępu: 01.06.2015].
- WEST Z., C. ZIMMERMAN (1987), *Doing Gender*, [w:] „*Gender & Society*”, 1(2), s. 125-151.
- WILCOX C. (2008), *Bags*, V & A Publishing, London.

Łukasz Albański

A HANDBAG: GENDER AND EVERYDAY LIFE

Keywords: gender, handbag, everyday practices.

The article proposes reconstruction of social contexts in which a handbag functions as an attribute of femininity. A handbag is an object which makes it possible to document everyday life of women, to look at their personal relationships, childhood memories, individual preferences. A handbag is perceived as an intimate world of women, the world to which access of others is limited. The contexts of meanings of a handbag, as presented in the article, are based on the material from open interviews. The article is descriptive and is meant to seize the experience of women with handbags in the overall social context.